

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-91>

УДК 336.7:368

Каспрук А.Ю., Падиніч С.Ю.

Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету**СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ**

Анотація. У даній статті проаналізовано проблеми та їх причини, які гальмують розвиток страхового ринку України. Досліджено стан вітчизняного страхового ринку в сучасних економічних умовах. Проаналізовано місце страхового ринку України у глобальному страховому просторі. Порівняно страховий ринок України та інших розвинених країн. Визначено та згруповано основні ризики, під якими перебуває страховий ринок в Україні. Виявлено негативні фактори впливу на страховий ринок. Вказано шляхи розв'язання проблемних питань та окреслено перспективи розвитку вітчизняного страхового ринку. Систематизовано проблеми у зазначеній галузі дослідження. Виявлено позитивні зрушення у даній сфері. Визначено основні завдання щодо реалізації Стратегії розвитку страхового ринку. Виділено першочергові заходи по удосконаленню і подальшій ефективності розвитку страхового ринку України.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страхові премії, ризики, стратегія розвитку.

Kaspruk Antonina, Padynich Sofia
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics

INSURANCE MARKET OF UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF THEIR OVERCOMING

Summary. This article analyzes the problems and their causes that hinder the development of the Ukrainian insurance market. The place of the insurance market of Ukraine in the world insurance market is analyzed. The potential of the domestic insurance market and problems of its development are shown. Comparatively the insurance market of Ukraine and other developed countries. Current trends in education in the insurance field in Ukraine are studied. The essence, tasks and forms of education as the major factors of the society insurance culture are discussed. Reasons and problems which brake insurance market of Ukraine development have been analysed and their systematization has been offered. Ways of the solution of problems of insurance market development of Ukraine have been indicated. It is offered the methodology of complex estimation of the state of the market competitiveness of insurance services for the introduction of the effective strategy of interaction at the market and with the purpose of the legislative and macroeconomic regulation. It is shown that the competitiveness of insurance market can be probed by the system of quantitative estimations and criteria. The integral competitiveness index is introduced and his properties, limits of applicability and criteria, which must be satisfied by a market condition with optimal distribution of insurers and competition, are determined. It is argued that the increase of competition level is related to diminishing of insurance market admittance barrier, controlling of quality of assets and presence both lower and up limits of capitalization. The main risks identified by the insurance market in Ukraine are identified and grouped. Negative factors of influence on the insurance market have been identified. The ways of solving the problematic issues are outlined and the prospects for the development of the domestic insurance market are outlined. The problems in the specified field of research are systematized. Positive developments in this area have been identified. The main tasks for the implementation of the Insurance Market Development Strategy have been determined. Priority measures for improvement and further efficiency of development of the Ukrainian insurance market have been highlighted.

Keywords: insurance, insurance market, insurance bonuses, risks, strategy of development.

Постановка проблеми. Розвиток і зміцнення страхового ринку України є неможливими без глибокого аналізу його сучасного стану, виявлення невирішених питань функціонування. Проте проблеми розвитку вітчизняної страхової системи не можна зводити лише до вузькоспеціалізованих питань цієї сфери діяльності, оскільки стан страхового ринку фактично є похідним від соціально-економічного розвитку країни. Міжнародний досвід засвідчує, що про розвиток країни часто судять на підставі того, як у ній організовано страхову справу, яка за дохідністю в багатьох країнах посідає друге місце після туризму. Досвід показує, що розвиток вітчизняного страхового ринку перебуває під дедалі наростаючим тиском процесів глобалізації та міжнародної інтеграції. За оцінками фахівців уже в теперішній час не існує у чистому вигляді національних страхових ринків, усі вони через експансію іноземного капіталу, через систему перестраховування ризиків на зарубіж-

них страхових ринках, створення спільних страхових компаній злилися в єдиний страховий простір та зазнали суттєвих змін. При цьому загострилися проблеми, пов'язані із забезпеченням економічної і фінансової стійкості вітчизняних страхових компаній, забезпеченням їх конкурентоспроможності в новому економічному середовищі.

Зацікавленість держави в розвитку страхування зумовлюється тим, що завдяки йому стає можливим підвищення соціального захисту населення і господарюючих суб'єктів, зменшується навантаження на державний бюджет у частині відшкодування непередбачуваних збитків природно-техногенного характеру, вирішуються окремі проблеми соціального забезпечення завдяки перенесенню державних соціальних виплат з бюджету на страхові виплати. Розв'язання багатьох проблем, що стоять перед вітчизняною економікою, залежить від того, наскільки ефективно функціонує страховий ринок України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливий внесок щодо розуміння особливостей функціонування страхового ринку України внесли вітчизняні вчені: Александрова М.М., Базилевич В.Д., Внукова Н.М., Горбач Л.М., Заруба О.Д., Осадець С.С., Терещенко О.О. та інші. Проблеми функціонування та розвитку страхового ринку висвітлили у своїх наукових працях наступні зарубіжні вчені: Бріггем Є.Ф., Гінзбург А.І., Зайцева М.А., Ковальова В.В., Рейтман Л., Сухова В.А., Федорова Т.А., Хемптон Д.Д., Шахова А.К., Юлдашева Р.Т.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз існуючих публікацій показав, що дослідження страхового ринку мають переважно теоретичний характер. Також бракує ґрунтовних досліджень щодо визначення стратегічних напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку та його окремих суб'єктів.

Мета і завдання статті. Головною метою даної статті є систематизація проблемних питань, що гальмують розвиток вітчизняного страхового ринку, та обґрунтуванні напрямів їх розв'язання, що дозволить забезпечити ефективний розвиток цього сегменту фінансового ринку в умовах економічної нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страховий ринок є однією з найважливіших складових фінансового сектору економіки. Без належним чином розвинутої інфраструктури страхового ринку неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, ефективне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення. При цьому в останні роки страховий ринок України розвивався швидше не «завдяки», а «всупереч», оскільки не були створені необхідні передумови для його повноцінного функціонування. І хоча значущість процесів, що впливають на стан цієї галузі на мікрорівні, має тенденцію до зростання, визначальним чинником розвитку страхування в нашій державі залишається стратегія соціально-економічного розвитку, що формується на макrorівні.

Страховий ринок – це особлива сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічна послуга – страховий захист, формується пропозиція і попит на неї. Створення ефективної системи захисту майнових прав та інтересів у окремих громадян, підприємців і підприємств, підтримання соціальної стабільності у суспільстві й економічної безпеки держави неможливе без функціонування потужного ринку страхових послуг [5, с. 19].

У країнах з розвинутою ринковою економікою страхування є важливим механізмом залучення в економіку інвестиційних ресурсів. Одним із основних показників розвитку страхового ринку будь-якої країни є обсяг зібраних страхових премій в розрахунку на одного громадянина. Цей показник дає можливість побачити, яке місце займає страхування в економіці країни. Дослідження показали, що лідером за цим показником є Швейцарія (5484,7 дол. США). Це свідчить про високий рівень розвитку ринку страхування в цій країні, що не дивно, адже Швейцарія є однією із найбільш стабільних країн світу. Наступні місця займають Великобританія (4967,5 дол. США),

США (3864,7 дол. США) і Японія (3734,5 дол. США) – ці країни мають дуже високий показник обсягу страхових премій на одного громадянина. Середньосвітовий рівень цього показника становить лише 615 дол. Це наочно демонструє різницю в розвитку страхового ринку між розвиненими країнами та рештою світу [7, с. 470].

Якщо взяти країни Центральної та Східної Європи, де цей показник на порядок менший, то і серед цих країн Україна посідає одне з останніх місць: обсяг страхових премій на одного громадянина в ній становить лише 55 дол. США. Це свідчить про наявність проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективного розвитку вітчизняного страхового ринку, та актуальність досліджень, спрямованих на їх розв'язання [3, с. 65].

Існуюча структура страхового ринку України не сприяє зміцненню соціального захисту громадян та забезпеченню внутрішніх інвестицій. Українські страховики передають іноземним страховикам (перестраховикам) до 90% страхової премії під час страхування авіаційних і морських ризиків, ризиків здоров'я людей, які від'їжджають за кордон; до 60% – за «автокаско»; до 50% – під час страхування великих майнових ризиків.

Ринок страхування життя в нашій країні поки не освоєно, при цьому для вітчизняних страхових компаній він поки є недостатньо доступним. Причинами цього є, по-перше, низька капіталізація українських страхових компаній, по-друге, вітчизняні страхові компанії, в основному, поки не готові працювати з незначними сумами індивідуального страхувальника, а більш орієнтовані на фінансово-промисловий бізнес [2, с. 24].

Можна виділити наступні проблеми подальшого розвитку страхового ринку:

1. Економічного характеру: низький платоспроможний попит на страхові послуги; невеликі обсяги та недосконала структура капіталу страховиків; відсутність надійних інвестиційних інструментів для довгострокового розміщення страхових резервів.

2. Організаційно-правового характеру: відсутність цілеспрямованої державної політики у сфері страхування; недосконалість нормативно-правової бази; надмірна кількість видів обов'язкового страхування і неадекватність їхнього фінансового забезпечення; недостатній рівень державного регулювання і контролю за страховим ринком; непослідовність дій стосовно організації державного нагляду за страховою діяльністю; протекціонізм, галузевий монополізм.

3. Функціонального характеру: низька прибутковість окремих видів страхування; низька конкурентоспроможність страховиків у порівнянні з банками в боротьбі за залучення вільних коштів юридичних і фізичних осіб; відсутність середньо- і довгострокового планування страховиками своєї діяльності; низький рівень кваліфікації кадрів; зростання випадків страхового шахрайства; відсутність довіри населення і господарюючих суб'єктів до страхових компаній.

4. Інформаційно-аналітичного характеру: інформаційна закритість страхового ринку, низький рівень впровадження в страхову практику сучасних інформаційних технологій; відсутність якісної статистичної інформації і недостатність інформаційно-аналітичних матеріалів; недоско-

налість фінансової звітності та методів обробки даних; відсутність банків даних про несумлінних страхувальників; непрозорість даних про структуру вітчизняного страхового ринку [1].

Сьогодні на страховому ринку України спостерігається тенденція оптимізації структури і управління, та переходу від докризового ажіотажного зростання і кризового падіння до фази стабілізації та концентрації. В таких умовах компанії змушені конкурувати за рахунок скорочення витрат: страховим компаніям доводиться йти з найбільш збиткових сегментів ринку, закривати неприбуткові відділення. Зважаючи на такі ринкові обставини, страхові компанії починають здійснювати страхові операції через мережу Інтернет, розвиваючи онлайн-страхування. В цілому онлайн-страхування становить лише приблизно 1% від усього обсягу продажів на ринку, проте в різних компаніях цей показник різниться.

Основною проблемою українського ринку страхування залишається недорезерованість. На сьогоднішній день, зважаючи на нестабільність економіки в країні, актуальними є питання діагностики банкрутства страхових компаній та критерії імовірності фінансової кризи в страховій компанії.

Страховий ринок перебуває під дією значних ризиків. Основними з них є:

- глобальні ризики, зумовлені циклічним характером розвитку світової економічної та фінансової систем, неможливістю передбачити час та масштаб чергової кризи;

- макро- та мікроекономічні ризики, пов'язані, зокрема, із збереженням тенденцій до зниження темпів зростання національної економіки або окремих галузей, рівня інвестиційної активності, високого рівня інфляції та відсотків за банківським кредитуванням, низького рівня життя населення України, недостатнього рівня розвитку внутрішньої інфраструктури;

- фінансові ризики, що включають, зокрема, незадовільний фінансовий стан певної частини страховиків та низький рівень якості їх активів, залежність інвестиційних доходів від депозитної політики банківської системи;

- комерційні ризики, до яких, зокрема, належить посилення цінової конкуренції та загроза банкрутства страховиків, зростання обсягу невиконаних зобов'язань між страховиками, в т.ч. за договорами перестраховання, та у відносинах з контрагентами і партнерами (банками, інвестиційними компаніями тощо) [6, с. 84].

Аналіз вищезазначених проблем показує, що значна кількість наявних проблем розвитку страхового ринку України пояснюються, передусім, прагненням страхових компаній максимізувати прибуток, незважаючи ні на довгострокові інтереси галузі, ні на професійну етику.

Для удосконалення та подальшого ефективного розвитку страхового ринку України необхідно здійснити ряд першочергових заходів:

- розробити ефективні механізми захисту інтересів страхувальників;

- збільшити капіталізацію страховиків та конкурентоспроможність національного страхового ринку;

- підвищити прозорість діяльності учасників страхового ринку;

- впорядкувати страхове законодавство в цілому та окремих його положень, і привести їх у відповідність до існуючих економічних реалій;
- відмінити непотрібні бар'єри, перепони та регулювання на ринку, що гальмують його розвиток та залучення іноземних інвестицій;

- продовжити інтеграцію страхування до європейських страхових структур;

- збільшити кількість об'єднань страховиків із метою зміцнення їх фінансового становища та надійності щодо здійснення страхових операцій;

- залучити можливості страхового ринку для вирішення питань соціальної політики держави;

- запровадити реальні заходи, які б знизили можливості для корупції та зловживань в галузі страхування [4].

Крім даних проблем галузі, також можна зазначити інші, не менш важливі фактори негативного впливу на розвиток страхування в Україні:

- відсутність регуляції страхового покриття майнових цінностей, яке перебуває в якості застави в комерційному банку;

- низький рівень обов'язкового контролю автовласників на наявність в них полісів цивільно-правової відповідальності;

- відсутність регуляторного механізму щодо допущення ситуації демпінгу на страховому ринку;

- надмірне дискримінаційне оподаткування страховиків щодо курсових різниць та інвестиційного доходу [9].

Ще однією загрозою для здорової конкуренції на страховому ринку можна вважати тенденції щодо монополізації, які останнім часом стрімко розвиваються.

Як видно з наведених фактів, вітчизняна страхова галузь потребує негайного втручання з боку держави у вигляді вдосконаленого регуляторного законодавства. Але, навіть попри таку велику кількість недоліків, все ж варто очікувати в перспективі деякі позитивні зрушення, серед яких наступні:

- спад страхування у зв'язку з сучасною кризою сприятиме в майбутньому розвитку нових ніш та використанню якісно нового рівня сервісу;

- тенденції до монополізації обіцяють оновлення регуляторного законодавства;

- після завершення кризи та встановлення стабілізації, на страховому ринку залишаться тільки найсильніші гравці, а це сприятиме надійності надання послуг та відповідному підвищенню довіри в населення.

Однією з вагомих проблем є низький рівень страхової культури більшості населення, котрий, своєю чергою, зумовлений незнанням механізму страхування взагалі, і необізнаністю про діяльність вітчизняних страхових компаній, зокрема оприлюднення інформації відстає в часі, використовуються недосконалі форми обліку, досі не має загальноприйнятої методики аналізу страхової діяльності. За такої ситуації споживачам досить складно визначити споживачам, за якими фінансовими показниками слід обирати страхову компанію.

Важливо також враховувати, що низькі обсяги доходів більшості населення та низький рівень прибутковості господарюючих суб'єктів також гальмують розвиток вітчизняного ринку страхування. Страховий ринок усе ще залишається закритим сегментом фінансового ринку України.

Великої шкоди авторитету страхування завдає так зване «схемне страхування», яке проводиться з метою ухилення від сплати податків. Оскільки підприємства страхові внески частково можуть відносити на валові витрати (до 5% від загальних валових витрат з добровільних видів страхування, а з обов'язкових видів – повністю), то це зумовлює таке явище, як «псевдострахування» з метою зменшення оподаткованого прибутку.

Перестраховування ризиків є типовим видом діяльності в страховому бізнесі зарубіжних країн. В Україні цей вид діяльності активно розвивається, але при цьому спостерігається ціла низка негативних явищ. Зокрема, через вітчизняні страхові компанії перестраховувались ризики сумнівних фірм, а кінцевим результатом перестраховувальних операцій було вивезення капіталу за кордон, «відмивання» грошей. Масовий характер таких операцій значно погіршив імідж вітчизняного страхового бізнесу на міжнародних ринках, змусив прийняти урядові рішення, які посилюють контроль правоохоронних органів за перестраховувальною діяльністю [10, с. 265].

Однією з головних причин, що гальмує розвиток страхової справи в Україні і викликає недовіру населення, є недосконалість правил страхування, низький рівень супроводжуючого сервісу при наданні страхових послуг і, нарешті, елементарна непорядність окремих страхових компаній [11, с. 55].

Українською федерацією ubezpieczenia (УФУ) протягом останніх декількох років напрацьовано десятки пропозицій, в тому числі у вигляді конкретних проектів законів, концепцій, рішень органів державної влади з питань оздоровлення страхового ринку України та його подальшого розвитку, оновлення законодавства про страхування, протидії та подолання наслідків фінансової кризи на цьому ринку. Всі ці пропозиції та документи спрямовані на розбудову в нашій державі прозорого, конкурентоспроможного страхового ринку європейського зразка з високим рівнем якості послуг та захисту прав споживачів.

УФУ здійснює роботу згідно власного проекту – Стратегії розвитку страхового ринку України в 2011-2020 роках, метою якої є відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів громадян, суб'єктів економічної діяльності та держави на основі розбудови конкурентоспроможного, відкритого, платоспроможного, оснащеного найсучаснішими технологіями страхового ринку, з привабливим та широким асортиментом якісних страхових послуг та інструментів, гарантованим рівнем захисту прав споживачів та сучасними методами регулювання і нагляду із залученням інститутів саморегулювання [8].

Основними завданнями та заходами щодо реалізації Стратегії є:

- оздоровлення страхового ринку та подолання наслідків кризи;
- розбудова ефективного, прозорого, недискримінаційного, інституційно-спроможного, передбачуваного державного нагляду за страховим ринком;
- впровадження реального захисту прав споживачів;
- удосконалення системи управління ризиками в державі та суспільстві;

- сприяння розвитку основних видів страхування;

- інтеграція страхового ринку України до світового фінансового простору.

Висновки і пропозиції. З метою підвищення фінансової надійності страховиків та усунення проблемних питань розвитку страхової справи пропонується наступне:

- розробка та прийняття концепції розвитку страхового ринку України, яка передбачала б урахування принципів та стандартів, рекомендованих Міжнародною асоціацією нагляду за страховою діяльністю, стандартів СОТ, а також законодавства ЄС у сфері страхування;

- врегулювання питань щодо обмеження на певний період діяльності філій іноземних страховиків на території України;

- удосконалення системи оподаткування та державного нагляду в сфері операцій перестраховування у нерезидентів;

- прийняття Законів України «Про обов'язкові види страхування», «Про фонд гарантування страхових виплат», «Про єдиний соціальний податок», «Про страхування життя», «Про страхування зовнішньоекономічної діяльності», «Про страхових посередників»;

- розробити Страховий кодекс, який би вмістив у себе весь комплекс законодавчих актів у сфері страхування і визначав взаємовідносини між усіма учасниками страхового ринку;

- створити незалежний інститут експертизи договорів страхування і страхових випадків;

- розробити більш дієві заходи, що запобігають зростанню злочинності в сфері страхового бізнесу;

- розробити пропозиції щодо підвищення фахового рівня страхової діяльності і страхової культури населення;

- розглянути питання про випуск спеціальних інвестиційних інструментів під розміщення довгострокових страхових резервів;

- розширити обсяг, підвищити якість, точність і прискорити публікацію зведень про стан страхового ринку;

- підвищити ефективність функціонування вітчизняних страхових компаній на базі впровадження нових конкурентних технологій з надання страхових послуг, які супроводжуються додатковим сервісом;

- підвищити фінансову надійність вітчизняних страхових компаній на основі збільшення їх капіталізації;

- створити на телебаченні регулярну інформаційну програму про страхування;

- створити національну базу несумлінних клієнтів;

- систематично висвітлювати інформацію про участь страхових компаній у компенсації збитків від великих техногенних аварій або стихійних лих;

- вести факультативне вивчення учнями загальноосвітніх шкіл основ страхової справи тощо.

Таким чином, про страховий ринок України можна сказати, що він ще перебуває у стадії формування. З кожним днем страхування в Україні стає все важливішим сегментом ринкових економічних відносин. Через механізм страхового захисту можна забезпечити безпеку, стабільність, соціальні гарантії в суспільстві, який в перспективі може стати серйозним механізмом пере-

розподілу інвестиційних ресурсів і вирішенням питання зайнятості населення. За результатами розгляду сутності страхового ринку, основних проблем його функціонування та перспектив розвитку в повній мірі можна стверджувати, що страховий ринок є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворює низка

взаємопов'язаних і взаємообумовлених підсистем. Формування розвинутого ринку страхових послуг в Україні, завдяки врахуванню тенденцій і особливостей розвитку страхових ринків економічно розвинених країн світу, забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації та стабільного розвитку національної економіки.

Список літератури:

1. Вірбулевська О.В. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку регіонів України. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2006-5-1\(40\)/143.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2006-5-1(40)/143.pdf) (дата звернення: 27.11.2019).
2. Воробйов Ю.Н. Страхування в Україні: тенденції й особливості розвитку. *Економіка та управління*. 2006. № 2–3. С. 20–25.
3. Гамановська О.А. Інформаційні види дослідження ступеня монополізації ринку страхових послуг України. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 10. С. 64–67.
4. Коваль В.В. Перспективи розвитку страхового ринку в Україні. URL: <http://intkonf.org/koval-vv-bondarenko-vm-perspektivi-rozvitku-strahovogo-rinku-v-ukrayini/> (дата звернення: 28.11.2019).
5. Осадець С.С. Страхування : підручник. Київ, 2002. С. 19.
6. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній в умовах глобалізації. *Фінанси України*. 2010. № 3. С. 82–92.
7. Машина Н.І. Міжнародне страхування : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. С. 470.
8. Українська федерація ubezpieчення : Стратегія розвитку страхового ринку України на 2011-2020 роки. URL: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257 (дата звернення: 28.11.2019).
9. Страхування в Україні. URL: <http://groshyky.com/strahuvannya-v-ukrayini/> (дата звернення: 28.11.2019).
10. Козьменко О.В. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації: монографія. Суми : Університетська книга, 2011. С. 388.
11. Чвертко Л.А. Страховий ринок України : реалії та перспективи розвитку. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2010. № 1. С. 55–58.

References

1. Virbulevska, O.V. Problemy and ta perspektyvy rozvytku strakhovogo rynku regioniv Ukrainy [Problems and prospects of development of the insurance market of regions of Ukraine]. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2006-5-1\(40\)/143.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2006-5-1(40)/143.pdf)
2. Vorobyov, Y.N. (2006). Strakhuvannia v Ukraini : tendenzii i osoblyvosti rozvytku [Insurance in Ukraine: tendencies and features of development]. *Economics and Management*, no. 2–3, pp. 20–25.
3. Gamanovskaya, O.A. (2009). Informaziyni vydy doslidzhennya stupenya monopolizazii rynku strakhovykh poslug Ukrainy [Informational types of study of the degree of monopolization of the insurance market in Ukraine]. *Actual problems of economy*, no. 10, pp. 64–67.
4. Koval, V.V. Perspektivy rozvitku strakhovogo rynku v Ukraini [Prospects for the development of the insurance market in Ukraine]. URL: <http://intkonf.org/koval-vv-bondarenko-vm-perspektivi-rozvitku-strahovogo-rinku-v-ukrayini>
5. Osadets, S.S. (2002). Strakhuvannia : pidrychnyk [Insurance: textbook]. Kyiv, p. 19.
6. Tkachenko, N.V. (2010). Finansova stiykist strakhovykh kompaniy v umovah globalizazii [Financial stability of insurance companies in the conditions of globalization : Finance of Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 82–92.
7. Machine, N.I. (2006). Mizhnarodne strakhuvannia: Navch. posib. [International Insurance: Educ. tool.]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, p. 470.
8. Ukrainaska federazia ubezpechennya: strategia rozvytku strakhovogo rynku v Ukraini na 2011-2020 [Ukrainian Federation of Insurance – Strategy of development of the insurance market of Ukraine for 2011-2020]. URL: http://ufu.org.ua/en/about/activities/strategic_initiatives/5257
9. Strakhuvannia v Ukraini [Insurance in Ukraine]. URL: <http://groshyky.com/strahuvannya-v-ukrayini/>
10. Kozmenko, O.V. (2011). Strakhovy i perestrakhovy rynky v epohu globalizazii: monografia. Sumy: universytetska knyga, 265 p.
11. Chvertko, L.A. (2010). Strakhovy rynek Ukrainy : realii i perspektyvy rozvytku. Visnyk Kiyvskogo instytutu biznesu i tekhnologiy [Insurance market of Ukraine: realities and prospects of development]. *Bulletin of the Kiev Institute of Business and Technology*, no. 1, pp. 55–58.